

EDUCAȚIE PENTRU PLURALISM: CUM RECONCILIEM VALORILE RELIGIOASE ÎNTR-O LUME MARCATĂ DE INDIVIDUALISM ȘI EXTREMISM?

Pr. Lect. univ. dr. Bogdan IVANOV

*Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca
paul.ivanov@ubbcluj.ro*

ABSTRACT: Education for pluralism: How do we reconcile religious values in a world marked by individualism and extremism?

Globalization, with its inflation of values and pseudo-values or with the various cultural patterns that are strongly promoted, creates an imbalance in the education system. How does a student or pupil resonate with what they learn in school, especially when they are involuntarily subjected to a different kind of education received through media consumption and through exposure to social media, which provides strong models and powerful messages that often obstruct the natural and structured course of education?

The blending of values into an amorphous whole neither helps mitigate excesses nor assists in building the identities of each subject of education. When we speak of globalization, we refer not only to the wide circulation of people and goods, but also to the globalization of evils, pseudo-values, violence, religious or political extremism, and misinformation. All these realities, acutely perceived today, compel us to find quick and correct solutions, not merely situational compromises.

Are religious values still relevant today in the context of a global world? The answer may lie in the fact that education, globalization, and religious values are three dimensions that deeply interact in contemporary societies, influencing each other in complex ways. Despite the crises that humanity has faced in the last two decades, there remains a consensus on the primacy that any developed society must give to education as an essential shaping factor that can correct certain deviations or create a framework in which diverse values and opinions can coexist peacefully and be properly embraced without any excess.

Keywords: *globalization, extremism, education, tolerance, dialogue, Islamic education, war, peace, individualism, political extremism, pseudo-values, inclusion.*

Foarte multă lume încă mai caută salvarea lumii în cheie romantică, prin apelul la educație și la valorile religioase, culturale sau chiar politice, ca soluții sigure care asigură depășirea crizelor și a provocărilor, precum individualismul și extremismul. Astăzi asistăm la o criză a valorilor, care nu se datorează faptului că ele s-au perimat, ci pentru simplul fapt că omul actual nu mai crede în ele, fiind convins că ele sunt bazate pe experiența specifică fiecărei epoci, iar astăzi reperele sunt altele, marcate de individualism, de progres și de libertatea fiecăruia de a-și construi universul de credințe și de valori așa cum dorește¹.

Dar dacă totuși mai facem astăzi apel la valori înseamnă că încă mai suntem capabili să ne situăm într-un lung șir de experiențe ale generațiilor de dinainte și care le asumăm ca fiind valabile și astăzi. Valorile reclamă întotdeauna acceptarea unei experiențe comunitare și plasează omul într-un context axiologic mai larg, în care din receptor al acestora, devine la rândul lui transmițător, în comunitatea sa². Așa se naște și se hrănește de fapt tradiția, care este ea însăși un fundament al educației, alături de respectul față de valori³.

În spiritul acestor valori, fiecare stat sau fiecare generație investește în educație cu scopul de a crea buni cetățeni, care să împărtășească idealurile mai largi ale comunității și să poată rezona cu tipul de cultură și civilizație⁴ pe care lumea și-l dorește. Tot prin educație se vizează și temperarea unor accente de extremism și de violență în fața cărora, tinerii pot rămâne lipsiți de apărare, dacă nu au anumite repere solide și valori care să le guverneze mintea și viața.

În educație accentul trebuie să fie pus pe valorile care se transmit din planul comunitar, spre fiecare subiect al educației, care trebuie să își asume

---

1 Chantal Delsol, *Sfârșitul creștinătății. Inversiunea normativă și noul timp*, traducere din limba franceză și prefață de Teodor Baconschi, ed a II-a, București, Editura Spandugino, 2022, p. 55.

2 Konrad Lorenz, *Cele opt păcate ale omenirii civilizate*, traducere din germană de Vasile V. Poenaru, București, Editura Humanitas, 2012, p. 70.

3 Oksana Chaika „Bridging the Gap: Traditional vs. Modern Education (A Value-Based Approach for Multiculturalism)”, în World Gomez Paloma, Filippo, ed. *Lifelong Learning - Education for the Future World. Education and Human Development*, 2024, IntechOpen. <http://dx.doi.org/10.5772/intechopen.114068>.

4 Ioan-Gheorghe Rotaru, “Aspects of Biblical Philosophy on the Development of World Civilizations”, *Scientia Moralitas. International Journal of Multidisciplinary Research* 8 (2023), nr.1, pp. 62-79.

întregul proces de formare în forul lui interior, transformând informațiile în cunoștințele, iar cunoștințele în valori după care să își poată trăi viața. Și aici, evident, pot fi scoase mai bine în vedere discipline și materii care oferă competențe și conținut moral, necesare într-o dimensiune mai largă a educației, care vizează de fapt viața.

Poate la acest nivel globalizarea, cu inflația ei de valori și pseudo-valori sau cu diferitele tipare culturale, puternic promovate, produce un dezechilibru în sistemul de educație. Cum anume rezonează elevul sau studentul cu ceea ce învață în școală, în contextul în care el are parte mai mult sau mai puțin voluntar de o altfel de educație, pe care o primește din consumul media și din expunerea la rețelele de socializare, care oferă modele puternice și mesaje tari, care de multe ori obturează parcursul așezat și firesc al educației?

În acest context o întrebare fundamentală ar urmări să găsească o soluție la dilema: care trebuie să fie raportarea corectă la felul în care educația este expusă la această lume globală? O soluție autarhică ar fi complet nerealistă, având în vedere că astăzi trăim într-o lume globalizată și în care, tocmai accesul neîngrădit la cunoaștere face și mai importantă educația. Educația este privită în acest sens ca un set de valori, care îi oferă tânărului în final puterea de a discerne.

La fel, o abordare concurențială ar fi total neproductivă, plasându-i pe subiecții actului de educație în postura deloc simplă de a învăța la școală ceva care este complet disonant cu ce primesc din afara ei și de a trăi o sciziune interioară.

Trebuie să fim realiști și să spunem că niciun sistem de educație nu este unul închis, ci dimpotrivă dialoghează atât cu opiniile diverse ale subiecților săi, precum și cu lumea globală, dar este capabil să gândească și să asigure linii directe care să îi garanteze coerența și mai ales să îl ferească de acest relativism al valorilor, care poate veni odată cu globalizarea. Topirea valorilor într-un tot amorf nu ajută nici la o atenuare a exceselor și nici la construirea identităților fiecărui subiect al educației. Atunci când vorbim despre globalizare vorbim nu doar despre larga circulație a persoanelor și bunurilor, ci și de o globalizare a răului, a pseudovalorilor, a violenței, a extremismului religios sau politic și a dezinformării. Toate aceste realități percepute acut astăzi ne pun în fața găsirii unor soluții rapide și corecte și nu doar a unor compromisuri conjuncturale.

Mai sunt astăzi valabile valorile religioase în contextul unei lumi globale⁵? Răspunsul poate veni și din faptul că educația, globalizarea și valorile religioase sunt trei dimensiuni care interacționează profund în societățile contemporane, influențându-se reciproc în moduri complexe. Cu toate crizele prin care a trecut umanitatea în ultimele două decenii există totuși un consens în ceea ce privește primatul pe care orice societate dezvoltată trebuie să îl acorde educației, ca factor modelator esențial ce poate corecta anumite derapaje sau poate crea un cadru în care valori și opinii diverse să poată coexista pașnic și să poată fi asumate corect și fără niciun fel de exces.

Educația religioasă și adevărul

Cu toate că fundalul secular al societății noastre moderne poate părea pentru mulți o scuză facilă pentru a elimina orice dimensiune religioasă a educației, provocările lumii globale obligă la o asumare corectă a religiei în actul educațional, ca miză pentru o mai bună cunoaștere a ei, din perspectiva pluralismului⁶. De fapt pericolul nu vine din religie, ci tocmai din necunoașterea și ignorarea ei, ca un factor identitar, care pentru mulți dintre oameni este poate cel mai relevant, chiar și astăzi. De aceea societatea globalizată, în care religia este și ea un produs care se exportă pe toate meridianele globului și beneficiază de o foarte largă audiență, nu poate avea o educație eficientă fără o cunoaștere religioasă.

Un păcat al globalizării ar fi relativizarea valorilor și a religiei, cu speranța ca prin golirea lor de sens identitar și de repere transcendente să le facă mai puțin importante și, astfel mai puțin generatoare de potențiale conflicte atunci când sunt puse să dialogheze sau să trăiască împreună. Religia, ca valoare de referință în sistemul de educație al lumii moderne este chemată mai mult ca oricând să creeze un spațiu de dialog între disciplinele fundamentale ale cunoașterii științifice, cele ale vieții, dar și cu cele socio-umane, integrând valorile formative într-o comunitate, în care fiecare segment să își cunoască rolul și locul. Este o mare nevoie de a dedogmatiza discursurile unor discipline științifice, care au pretenția de a de a avea ulti-

---

5 Ozéias Rocha, Daniel K. Amphambale, Cormac Mac Mahon, Jonhans Coetzer și Lucía Morales, „The Power of Education in a Globalised World: Challenging Geoeconomic Inequalities”, în *Peace Review: A Journal of Social Justice*, 35 (2023), pp, 708–723.

6 Esposito, John L., Fasching, Darrell J., și Lewis, Todd, *Religion and Globalization: World Religions in Historical Perspective*, Oxford, Oxford University Press, 2014.

mul cuvânt în cunoașterea adevărului, diminuând valoarea altor discipline, care pot oferi și ele o perspectivă corectă asupra vieții. Nu toată cunoașterea aspiră să ofere accesul la adevăr, ci doar moduri prin care poate fi înțeles în ce fel acest adevăr lucrează în viața oamenilor și a lumii. Religiei îi mai revine și obligația de a nu abdica din fața exigenței de a proclama adevărul, prin revelație, cunoaștere și experiență, dar în egală măsură trebuie să spună și că la acest adevăr se poate ajunge numai prin smerenie și prin respect față de cel care încă îl caută. Din această perspectivă, extremismul este o apostazie gravă de la adevăr și arată că din factor al transformării lăuntrice a ființei umane, el devine instrument de agresiune și de ură.

Statul secular trebuie să păstreze deschis spațiul pentru fiecare religie, ca ea să poată modela comunitatea și să poată să își pună în slujba publică resorturile ei pozitive de intruziune socială, de ajutor reciproc și de bună înțelegere. Cu alte cuvinte, situația actuală vine să convingă încă odată statul secular că religia nu este factor de tensiune în societate, ce trebuie marginalizat doar în sfera privată, ci dimpotrivă, dacă rămâne necoruptă, va fi întotdeauna un factor de coeziune și de pace socială. Plus că nu trebuie să uităm că, prin intermediul educației religioase, o comunitate vorbește cel mai bine despre idealurile ei înalte de viață și de desăvârșire, care nu pot fi decât benefice pentru societate.

Asumarea corectă a religiei în sistemul de valori ale educației, nu doar că o va face să rezoneze întotdeauna cu comunitatea din care aceasta emană și pe care o slujește, ci în primul rând va oferi șansa elevilor și celor care sunt beneficiarii educației să învețe încă de la vârste fragede lecția conviețuirii și a respectului față de alte opinii religioase. Respectul pentru alte credințe nu trebuie asumat cu prețul relativizării propriei credințe. Aici însă accentul trebuie să cadă în primul rând pe conținuturile predate în școală, care, fiind asumate atât la nivelul instituțiilor statutului, cât și la cel religios, să poată fi în consonanță cu celelalte valori și informații predate în școală și evident cu viziunea generală a statului despre oameni și despre lume.

În acest punct o educație religioasă corectă, care pune în valoare libertățile fundamentale ale unei societăți, se pune de fapt în slujba comunității și a statului, promovând valori care să rezoneze cu cele seculare și să creeze un loc de pașnic întâlnire al oamenilor care cred și trăiesc adevărul religios în moduri diferite. Fiecare religie, care este recunoscută prin legislația unui stat este obligată să își pună energiile sale pozitive în slujba acestuia și a cetățenilor săi, probând astfel atât loialitatea față de stat, cât și

capacitatea sa de a forma oameni și caractere care să poată trăi pașnic într-o societate. Religia devine astfel o furnizoare de sens și de stabilitate într-o societate.

Ce poate face religia în fața extremismului?

Pornind de la faptul că atât extremismul, cât și individualismul sunt semnele unor maladii spirituale, care îl înstrăinează pe om de adevăr și de destinul lui spiritual, dar îi și deformează profund capacitatea lui de a rezona și se simți solidar prin viață și destin cu semenii din comunitatea din care face parte, soluția trebuie într-un fel să pornească tot de la religie.

Din această perspectivă, educația religioasă are un rol important în prevenirea și corectarea extremismului și a individualismului, contribuind la formarea unor persoane echilibrate, cu o conștiință religioasă și, implicit a unei societăți mai bine articulate⁷. Astfel, educația religioasă poate combate radicalizarea și izolarea, promovând valori de solidaritate și respect reciproc.

Cel mai mare dușman al păcii într-o societate nu este religia, ci tocmai necunoașterea sau, mai rău, ignorarea ei. Adesea, extremismul apare dintr-o înțelegere superficială sau eronată a credinței religioase, în mod special într-un mediu închis la dialogul cu exteriorul și puternic marcat de ideologie. Extremismul deformează și religia și adevărurile antropologice, în care valoarea umană este judecată după distanța pe care o are față de religia respectivă. De aceea o religie neadusă la lumină și neinvitată să se pună în slujba societății, poate mocni în bezna unor frustrări, care o întorc spre sine însăși și o fac să își piardă idealurile transcendente, sfârșind prin a se pune în slujba unor ideologii distructive și criminale. De aceea, așa cum subliniam mai sus, sunt importante conținuturile predate în școli și de aceea este foarte bine ca statul, în calitatea lui de furnizor de libertăți și de protector al acestora, să finanțeze formarea teologică a cadrelor didactice care vor predă în școli.

Un studiu de caz: cine predă religie islamică în școlile din Germania?

În acest sens, Germania oferă un exemplu de bună practică, care se ocupă în Universitățile din Osnabrück, Tübingen, Stuttgart, Münster și Frank-

⁷ Joyce Miller, "Religious Extremism, Religious Education, and the Interpretive Approach", *Religion & Education* 40 (1) (2013), pp. 50–61.

furt de formarea viitoarelor cadre didactice care vor preda religie islamică în școlile publice. Aceste programe de formare combină studiile teologice islamice (cum ar fi studiul Coranului, al hadith-urilor, istoria islamului) cu pedagogia și științele educației.

De ce este benefică o astfel de asumare din partea statului?

Pentru faptul că așa poate urmări întregul parcurs de formare al celor care vor preda în școli, fiind atent și ca viitorii profesori să înțeleagă diversitatea religioasă, contextul social și cultural german, și nu în ultimul rând valorile constituționale. Astfel, profesorii sunt ajutați să creeze un mediu de învățare care să respecte drepturile și libertățile tuturor elevilor și să pună religiile într-un dialog pașnic în sistemul public de educație. Formarea profesorilor include un accent deosebit pe integrarea valorilor democratice, cum ar fi egalitatea, drepturile omului și respectul pentru pluralismul religios și cultural. Sigur, aceste trebuie asumate nuanțat, rezervând dreptul fiecărei tradiții religioase să le integreze alături de valorile sale fundamentale, fără a și le relativiza.

Acest proces de formare dorește să le asigure profesorilor o viziune a islamului care să fie compatibilă cu valorile societății germane, învățându-i pe elevi despre toleranță, dialog interreligios și coexistență pașnică.

Este foarte important că statul german a înțeles să își asume această provocare a formării profesorilor care vor preda religia islamică în școli, care sunt obligați să obțină diplome recunoscute la nivelul landurilor⁸ unde intenționează să predea și astfel să îndeplinească cerințele academice și pedagogice stabilite de autoritățile educaționale locale⁹. A lăsa formarea religioasă a copiilor și tinerilor musulmani doar pe seama comunității lor sau în sarcina celor deprinși cu învățătura islamică ar fi un risc pentru educație și un factor care ar putea genera conflicte pe viitor.

În ciuda progreselor făcute, în cei 14 ani de când religia islamică se predă în școlile publice din Germania, există încă provocări legate de formarea profesorilor de religie islamică, cum ar fi lipsa de cadre didac-

---

8 Yaşar Sarıkaya, „The Teacher Training Program for Islamic Religious Education in the German State of Hesse”, în Ednan Aslan și Marcia Hermansen (Eds.), *Religious Diversity at School Educating for New Pluralistic Contexts*, Springer VS, 2021, p. 237.

9 Şenol Yağdı, „The Religious Educational Habitus of Islamic Religion Teachers. A Reconstructive Study of Collective Frameworks of Orientation in the Context of (Inter-) Religious Education”, în Ednan Aslan și Marcia Hermansen (Eds.), *Religious Diversity at School Educating for New Pluralistic Contexts*, Springer VS, 2021, p. 99.

tice suficient de bine pregătite și diferențele de opinii dintre organizațiile musulmane cu privire la conținutul educațional. La acestea se adaugă azi, tot mai evidentele tensiunile politice și sociale din Germania în legătură cu migrația și integrarea musulmanilor, care sunt factori ce pot influența percepția și receptivitatea față de predarea religiei islamice în școli. Totuși, eforturile de formare a profesorilor și de includere a religiei islamice în educația școlară contribuie la integrarea comunităților musulmane și la reducerea sentimentului de izolare sau excludere.

În mod evident, o astfel de abordare din partea autorităților statului arată viziune și maturitate și corectează ceea ce ar putea fi numit o anume demonizare a religiei și astfel o izolare a ei într-o lume gri.

Religia este astfel asumată atât la nivelul individului, cât și la nivelul grupului unde se creează atașamentele față de aceste valori și unde pot apărea și excesele de extremism sau de politizare a discursului religios¹⁰. Globalizarea¹¹ a produs ca efect secundar și o mai mare politizare a discursului religios, care nu mai este privit doar prin prisma valorilor revelate la care credinciosul aderă, ci a devenit un element identitar care refuză orice fel de dialog și se opune unei culturi dominante, pe care o religie aflată într-o stare de minoritate sau de asediu o poate percepe ca fiind agresivă. De aceea educația religioasă trebuie să urmărească și această „depolitizare a discursului religios” și o transpunere a lui într-o matrice care să pună accent pe înțelepciunea religioasă, care promovează cooperarea și dialogul între oameni.

O provocare într-o astfel de asumare poate veni și din stabilirea unei anumite grile prin care textele religioase trebuiesc interpretate. Dacă luăm ca punct de referință tot islamul, care este văzut tot mai mult în societatea noastră ca un factor ce provoacă pluralismul, nevoia de a stabili o metodă de interpretare a textelor sfinte pentru a putea fi asumate în sistemul educațional, este esențială¹². Acest lucru deschide și mai mult discursul religios, spre o asumare rațională a lui, dar și spre o abordare critică, ceea ce nu este deloc ușor, dacă ținem cont de cultura musulmană, care nu are această dimensiune a pluralității de opinii¹³. Evident această deschidere spre o asu-

---

10 Joyce Miller, “Religious Extremism, Religious Education”, p. 53.

11 Ioan-Gheorghe Rotaru, “Globalization and its effect on religion”, *Jurnalul Libertății de Conștiință*, Mihnea Costoiu, Liviu-Bogdan Ciucă, Nelu Burcea (eds.), Les Arcs, France, Iarsic, 2014, vol.1, nr.1, pp.532-541.

12 Joyce Miller, “Religious Extremism, Religious Education”, p. 54.

13 Joyce Miller, “Religious Extremism, Religious Education”, pp. 54-55.

mare critică a conținutului religios în actul educațional trebuie făcută fără niciun fel de exces și mai ales fără a leza sensibilitățile religioase. Totuși, asumarea critică a anumitor aspecte este necesară, întrucât oferă posibilitatea elevilor de a înțelege cum anumite teme fundamentale ale religiei, de exemplu recursul la violență sau toleranța, trebuiesc asumate în contextul unei societăți cu mai multe credințe și cu mai multe opinii. Tot în această grilă de interpretare trebuie să intre și noțiuni sensibile precum: martiraj, război sfânt, sacrificiu¹⁴, existente de fapt în toate marile religii.

Religia poate corecta multe accente extremiste, dacă reușește să stimuleze în primul gândirea critică și discernământul elevilor. Elevii pot și trebuie să fie ajutați să analizeze și să pună sub semnul întrebării interpretările extremiste ale textelor religioase, dar și să își evalueze propriul atașament religios prin prisma deschiderii pe care le-o oferă spre cei care au alte credințe. Învățarea despre diferitele interpretări și perspective din cadrul aceleași tradiții religioase poate reduce rigiditatea gândirii și îi poate ajuta pe elevi să accepte diversitatea de opinii. Mai mult, reflexivitatea la care sunt provocați elevii, după expresia lui Joyce Miller, este o șansă prin care aceștia își pot corela valorile religioase cu celelalte noțiuni și elemente pe care le presupune actul de învățare și de educație.

O educație care încurajează întrebările și dezbaterile deschise permite tinerilor să-și formeze propriile convingeri bazate pe înțelegerea profundă a valorilor religioase, făcându-i mai puțin vulnerabili la influențele radicale ale extremismului, la care sunt expuși în medii din afara școlii.

La acest punct Joyce Miller ne oferă o informație foarte interesantă, atunci când afirmă că un studiu în Marea Britanie din anul 2008, arăta că „tinerii consideră școala ca fiind locul potrivit în care să discute despre terorism”¹⁵. Acest fapt arată că însăși abordarea educației religioase în școli nu trebuie să ocolească aceste teme extrem de actuale și să le ofere o dreaptă înțelegere, având în vedere orizontul de așteptări pe care elevii îl au. Nimeni nu trebuie să aștepte ca religia să se schimbe, dar toți factorii implicați în educație trebuie să fie pregătiți să abordeze astfel de subiecte și astfel să arate că școala este un spațiu sigur de dialog și de înțelegere.

Trebuie să fim conștienți că școala este un produs al comunității în care să vor întâlni opinii și valori ce vin din sfera personală de credințe și

---

14 Joyce Miller, “Religious Extremism, Religious Education”, p. 55.

15 Joyce Miller, “Religious Extremism, Religious Education”, p. 55.

de valori, cu valori pe care societatea le promovează, iar această întâlnire este ea însăși o provocare. Școala ca spațiu de întâlnire și de dialog între diferitele păreri și opinii, inclusiv religioase, trebuie să valorifice acest potențial din perspectiva faptului că școala este locul din care elevii își extrag cele mai importante repere care le modelează viziunea lor despre lume și experimentează cultura dialogului¹⁶.

Educația religioasă este valorizată tot mai mult și din perspectiva nevoii unei alfabetizări tot mai mari în ceea ce privește rolul pe care religiile îl au în asigurarea unei păci între oameni și popoare, dar și din perspectiva riscurilor pe care religia și mai ales discursul extremist îl are față de stabilitatea actuală a lumii¹⁷.

Religia și educația au ca miză comună educarea morală a elevului, în care valorile lor se conjugă pentru a forma repere de viață și de conviețuire într-o lume în care aceste valori sunt tot mai relativizate sau chiar puse sub semnul întrebării.

Dar în cazul individualismului?

Religia are în individualismul exacerbant un dușman mai perfid chiar și decât extremismul, prin faptul că acesta nu atentează la fondul de adevăr revelat, ci tocmai la valoarea socială și comunitară a persoanei. Efectele negative ale individualismului exacerbant sunt: pierderea conexiunilor sociale și erodarea solidarității comunitare, individul fiind izolat în comunitate și nevalorizat la nivelul societății. Aici se nasc frustrările, lipsa de sens, tocmai la generațiile de copii născuți și crescuți în spiritul valorilor occidentale și care găsesc în radicalism și în extremism tocmai marea aventură la care societatea în care trăiesc nu i-a chemat niciodată, întorcându-le spatele.

Religia este pusă în postura de a corecta aceste excese ale extremismului și individualismului prin apelul neîncetat la capitalul său de valori comunitare și de solidaritate al cărei depozitară este. Orice religie are un astfel de fond și de aceea el trebuie promovat în detrimentul izolaționismului violent și al nepăsării păguboase. Disciplina religiei și discursul religios

---

16 Joyce Miller, "Religious Extremism, Religious Education", p. 57. Joyce Miller, "Resilience, violent extremism and religious education", în *British Journal of Religious Education*, (2012) 35(2), pp. 188–200.

17 Terence Lovat, "Addressing religious extremism through theologically informed religious education", în *Journal of Religious Education* (2019) 67 (2), pp. 103—114.

pot „democratiza clasa”¹⁸, prin apelul la dialog și la valorile fiecărei religii, care converg spre o mai bună articulare a persoanei umane, care oferă respect și empatie față de cel de lângă el și față de valorile și credințele lui.

Individualismul extrem, care este un refuz al dimensiunii comunitare și sociale a persoanei umane duce la izolare socială și egoism și devine astfel un rezervor de agresivitate. Școala este din această privință un spațiu privilegiat unde individualismul poate fi contracarat prin accentuarea importanței comunității, a persoanei și a omului pe care le promovează învățăturile religioase. Educația religioasă are șansa de a sublinia aici importanța relațiilor sociale, a ajutorului reciproc și a implicării în comunitate, oferind exemple de solidaritate și altruism din fiecare tradiție religioasă.

Religia poate oferi exemplele unor acțiuni comunitare și de voluntariat prin care elevii pot experimenta direct beneficiile apartenenței la o comunitate și importanța contribuției lor la binele comun. Recuperarea religioasă a discursului comunitar și a dimensiunii personale a omului au rolul de a redeschide calea spre o nouă așezare a relațiilor dintre oameni, iar acest lucru poate foarte bine să pornească încă din școală, ea însăși construită ca o comunitate. Elevii pot dezvolta o etică a solidarității, învățând să își manifeste credința prin acțiuni pozitive în societate, prin atenuarea suferinței sau prin încurajarea excelenței. Educația religioasă poate facilita întâlniri și dialoguri între tineri din diferite confesiuni, încurajând respectul și empatia față de cei care au convingeri diferite.

Acest tip de educație deschisă¹⁹ către diversitate poate reduce tensiunile interconfesionale și stereotipurile, făcând loc unei mai bune înțelegeri și unei perspective comune asupra valorilor umane fundamentale. Prin participarea la astfel de dialoguri, elevii învață să aprecieze contribuția diversității la coeziunea socială, ceea ce poate preveni izolarea și excluderea pe baza convingerilor. Prin reflectarea asupra exemplelor de conflicte și suferințe generate de intoleranță, elevii pot înțelege importanța respectului pentru diversitate și de ce este necesară moderația în credință. Această abordare educativă poate să-i inspire pe elevi să devină promotori ai păcii și să contribuie la construirea unei societăți bazate pe cooperare și înțelegere.

---

18 Joyce Miller, “Religious Extremism, Religious Education”, p. 58.

19 Ioan-Gheorghe Rotaru, “Valences of Education”, în *Proceedings of the 23th International RAIS Conference on Social Sciences and Humanities*, August 15-16, 2021, Princeton, NJ, United States of America, pp. 190-196.

Un factor corector atât în cazul extremismului cât și în cel al individualismului este accentul pe care educația religioasă trebuie să îl pună pe spiritualitate și pe valorile morale, în detrimentul formalismului religios. Se știe că un factor care alimentează mult extremismul este și excesul de formalism în care este asumată religia și în care accentul cade pe formele exterioare ale religiei, îmbrăcăminte, ritual. Aceste elemente, într-un mediu permisiv religios, cum sunt societățile seculare din Europa tind să devină mărci ale radicalismului, și ne este cunoscut scandalul ce privește purtarea vălului islamic în școlile din Franța. Factorul identitar religios exacerbat duce în mod sigur spre extremism, pentru că îl opune agresiv celui de altă credință și societății în ansamblul ei. De aceea educația religioasă poate să-i orienteze pe elevi spre esența spirituală a religiei și spre valorile morale, cum ar fi: iubirea, compasiunea, dreptatea și umilința, în detrimentul unei abordări stricte și legaliste, care reduce religia la literă, ucigându-i spiritul.

Prin accentuarea unor valori universale, în detrimentul diferențele doctrinare, educația religioasă poate evidenția aspectele care unesc oamenii și care contribuie la binele comun al societății, unde fiecare este chemat să își aducă propria sa contribuție.

Concluzii

În mod evident, din cele spuse până acum vedem importanța colaborării între diverse segmente ale societății pentru a depăși provocările extremismului și ale individualismului prin apelul la educația religioasă, corect și serios asumată. În acest moment, temperatura socială a lumii noastre impune asumarea unor acțiuni comune între educatori, politicieni și lideri religioși în ceea ce privește curriculumul școlar și metodele de predare, care să încurajeze o educație pentru pluralism, pornind de la dimensiunea religioasă.

Este necesară asigurarea unei educații²⁰ care să echilibreze valorile individualismului modern cu cele ale pluralismului religios, pentru a preveni formele de extremism și a construi o societate mai tolerantă și incluzivă.

Educația religioasă, atunci când este bine structurată și orientată spre dialog, înțelegere și respect pentru celălalt, poate juca un rol semnificativ în combaterea extremismului și a individualismului. Aceasta îi ajută

---

20 Ioan-Gheorghe Rotaru, "Current Values of Education and Culture", în *Proceedings of the 23th International RAIS Conference on Social Sciences and Humanities*, August 15-16, 2021, Princeton, NJ, United States of America, pp. 87-92.

pe tineri să își dezvolte o înțelegere matură și echilibrată a propriei religii, îi încurajează să fie activi în comunitate și să aprecieze valoarea fiecărei persoane, indiferent de convingerile religioase și să evite orice fel de exces maniheic.

Astfel, educația religioasă poate contribui la formarea unei societăți mai incluzive, în care diferențele nu sunt surse de conflict, ci oportunități de învățare și creștere.

Bibliografie

A. Literatură secundară:

Monografii:

- DELSOL, Chantal, *Sfârșitul creștinătății. Inversiunea normativă și noul timp*, traducere din limba franceză și prefață de Teodor Baconski, ed. a II-a, București, Editura Spandugino, 2022.
- LORENZ, Konrad, *Cele opt păcate ale omenirii civilizate*, traducere din germană de Vasile V. Poenaru, București, Editura Humanitas, 2012.

Studii și articole:

- LOVAT, Terence, „Addressing religious extremism through theologically informed religious education”, în *Journal of Religious Education* (2019) 67 (2), pp. 103—114.
- MILLER, Joyce, „REsilience, violent extremism and religious education”, în *British Journal of Religious Education*, (2012) 35(2), pp. 188–200.
- MILLER, Joyce, „Religious Extremism, Religious Education, and the Interpretive Approach”, *Religion & Education* 40 (1) (2013), pp. 50–61.
- ROCHA, Ozéias; Amphambale, Daniel K., Mac Mahon, Cormac, Jonhans Coetzer și Lucía Morales, „The Power of Education in a Globalised World: Challenging Geoeconomic Inequalities”, în *Peace Review: A Journal of Social Justice*, 35 (2023), pp. 708–723.
- ROTARU, Ioan-Gheorghe, „Current Values of Education and Culture”, în *Proceedings of the 23th International RAIS Conference on Social Sciences and Humanities*, August 15-16, 2021, Princeton, NJ, United States of America, pp. 87-92.

- ROTARU, Ioan-Gheorghe, "Valences of Education", în *Proceedings of the 23th International RAIS Conference on Social Sciences and Humanities*, August 15-16, 2021, Princeton, NJ, United States of America, pp. 190-196.
- ROTARU, Ioan-Gheorghe, "Globalization and its effect on religion", *Jurnalul Libertății de Conștiință*, Mihnea Costoiu, Liviu-Bogdan Ciucă, Nelu Burcea (eds.), Les Arcs, France, Iarsic, 2014, vol.1,nr.1, pp.532-541.
- ROTARU, Ioan-Gheorghe, "Aspects of Biblical Philosophy on the Development of World Civilizations", *Scientia Moralitas. International Journal of Multidisciplinary Research* 8 (2023), nr.1, pp. 62-79.
- SARIKAYA, Yaşar, "The Teacher Training Program for Islamic Religious Education in the German State of Hesse", în Ednan Aslan și Marcia Hermansen (Eds.), *Religious Diversity at School Educating for New Pluralistic Contexts*, Springer VS, 2021, pp. 235-253.
- YAĞDI, Şenol, "The Religious Educational Habitus of Islamic Religion Teachers. A Reconstructive Study of Collective Frameworks of Orientation in the Context of (Inter) Religious Education", în Ednan Aslan și Marcia Hermansen (Eds.), *Religious Diversity at School Educating for New Pluralistic Contexts*, Springer VS, 2021, pp. 95-109.

B. Surse WEB:

- Chaika Oksana, "Bridging the Gap: Traditional vs. Modern Education (A Value-Based Approach for Multiculturalism)", în World Gomez Paloma, Filippo, ed. *Lifelong Learning - Education for the Future World. Education and Human Development*, 2024, IntechOpen. <http://dx.doi.org/10.5772/intechopen.114068>.